

„KINCSKERESÉS” A HATÁR MENTÉN Helyzetjelentés a közösségi régészet jelenlegi állásáról a Hansági Múzeum gyűjtőterületén

CZUPPON TAMÁS¹ – CZ. NÉMETH VERONIKA² – MARTINSCHICH BALÁZS³
Magyar Régészet 12. évf. (2023) 3. szám, pp. 74–78.

Jelen cikkünkben az elmúlt években intenzíven megjelenő közösségi régészet és civil kezdeményezések megjelenését, valamint annak különböző, intézményünkben a mosonmagyaróvári Hansági Múzeumban végzett formáit szeretnénk bemutatni.

Kulcsszavak: közösségi régészet, Hansági Múzeum

A mosonmagyaróvári Hansági Múzeum mindig is nyitott volt a fejlődésre és igyekezett megfelelni azoknak a változásoknak, amelyeket a 21. század állított a múzeumok elé. A gyűjtés, megőrzés, kiállítás hagyományos hármaskörű funkciója a 21. századra jelentősen átalakult, illetve kibővült. Nyilvánvalóvá vált, hogy a helyi múzeumoknak jelentős szerepet kell vállalniuk a helyi közösségek építésében, identitásuk erősítésében és megőrzésében. A Hansági Múzeum számos civil kezdeményezés élére állt és mindig is pozitív volt ezek iránt. Fontos megemlíteni azt is, hogy a múzeum életét a kezdetektől fogva meghatározta a határ menti helyzet.

Az intézmény története a 19. század végéig nyúlik vissza, amikor is a településen lakó értelmiségben megfogalmazódott annak a vágya, hogy a közös múlt kutatására és védelmére létrehozzanak egy szervezetet. Ez lett a Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet, amely 1882-ben Ivánfi Ede, Sötér Ágost és Deininger Imre kezdeményezése nyomán jött létre. Ez teremtette meg a ma is működő Hansági Múzeum alapjait. Az évtizedek során az intézmény kalandos történetet élt meg; bővítették hatókörét, elveszítette városi rangját, többször csak a kiállítóhelyé való minősítés előtt változtattak döntést. A trianoni békediktátum következtében a mai Ausztria és Szlovákia területére került számos, korábban a gyűjtőterületéhez tartozó település, amelyek 19. századi régészeti feltárásainak anyagai mind a mai napig a Hansági Múzeumban őrződnek.

Napjainkban a múzeum területi ranggal rendelkezik, gyűjtőterülete 29 települést ölel fel. Ezek igen változatosak, az egészen kicsi zártfalutól a majdnem ötvenezres lélekszámú Mosonmagyaróvárig jelentik a Hansági Múzeum „területét”. Régészeti szempontból is sokszínű vidék ez, melyen főleg a római korhoz köthető emlékek találhatók meg nagy számban, de középkori és őskori településnyomok is bőven akadnak.

A KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET HAJNALA A HANSÁGI MÚZEUM ÉLETÉBEN

A régészet iránt érdeklődők részvétele nagyon korán, szinte az alapításától kezdve szerves részét képezte a múzeum életének, hiszen maga az alapítás is – sok más múzeummal ellentétben – nem egyetlen gazdag mecénáshoz köthető, hanem a helyi közösségben megjelenő igényre adott válasz volt. Már az 1980–90-es években megvalósult itt a közösségi régészet, amikor még ez a fogalom nem is létezett a kutatásban. Ehhez azonban egy nyitott beállítottságú régész-igazgató és egy a múlt iránt a végsőkig elkötelezett tanár barátsága kellett. Pusztai Rezső idejekorán felismerte a közösség, a lakóhely iránti lojalitás hatalmas erejét és teret engedett Németh Alajos középiskolai tanár buzgóságának. Kettejük legendás együttműködésének köszönhető, hogy a Hansági Múzeum gyűjtőterületén a saját anyagi jobbulásukat előtérbe helyező fém-detektorral felszerelt „lelőhely-fosztogatók” nem tudták megvetni a lábukat és több, a civilek számára is egyértelműen azonosítható régészeti lelőhely megmenekült az illegális kifosztástól.

¹ Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár, e-mail: czuppon.tamas@hansagimuzeum.hu

² Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár, e-mail: nemeth.veronika@hansagimuzeum.hu

³ Hansági Múzeum, Mosonmagyaróvár, e-mail: martinschich.balazs@hansagimuzeum.hu

Ezek mellett van lehetősége a régész kollégáknak közösséget építeni, fogadni a civil szférából jövő önkénteseket, akik szeretnének bepillantást nyerni őseik örökségébe, és társadalmi hasznosulás céljából szabadidejüket áldozni az intézménynek. Így sok esetben munkaidő utáni elfoglaltságot jelent számukra olyan civilek számára is izgalmas, „régészes-bontogató” feladatokat szervezni, amelyek kielégítik ezt az igényt és mellette megadják azt a pluszt, ami a hobbitevékenységek jellemzője.

Többek között ilyen program lehet a terepbejárás, ami az érdeklődők számára olyan rekreációs tevékenységet biztosít, ami által érzik, hogy hasznosan töltötték az idejüket és élményekkel is gazdagodtak. Azonban a terepbejárásokat, a lelőhely-hitelesítéseket meg is kell szervezni.

KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET MA

A régió nem csak a történeti korokban, de ma is egy fő célpontja a belső migrációnak, elsősorban a már említett határ menti helyzet miatt, hiszen innen ingázással könnyebben elérhetőek a külföldi munkalehetőségek. Ez a régészeti tevékenységben is tetten érhető, hiszen a múzeum gyűjtőkörébe tartozó 29 település 90%-án új lakóterületeket alakítottak ki a megnövekedett lakosság számára, és ezek nagy része igényel valamely formában régészeti feladatellátást. A kezdetektől egészen 2020-ig mindössze egy régész státusz volt az intézményben, de ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a megtöbbszöröződött beruházások következtében ez tovább nem tartható, így e szám ekkor kettőre növekedett. Ez nagyban könnyíti nemcsak a mindennapi feladatellátást, de a közösségi régészeti tevékenységi programok szervezését és lebonyolítását is.

A közösségi régészet programszerű, szervezett formája 2015 óta része a múzeum életének. Az ezelőtti időszakban inkább egyfajta útkeresés volt jellemző, ahol nem csoportok, sokkal inkább egyének jelentették a segítséget a közösségi programok esetében. A program alapvetően egy topográfiai projektként került meghirdetésre, amelynek célja, hogy a már ismert lelőhelyeket hitelesítsük, területüket pontosítsuk az újonnan beérkező adatok alapján.

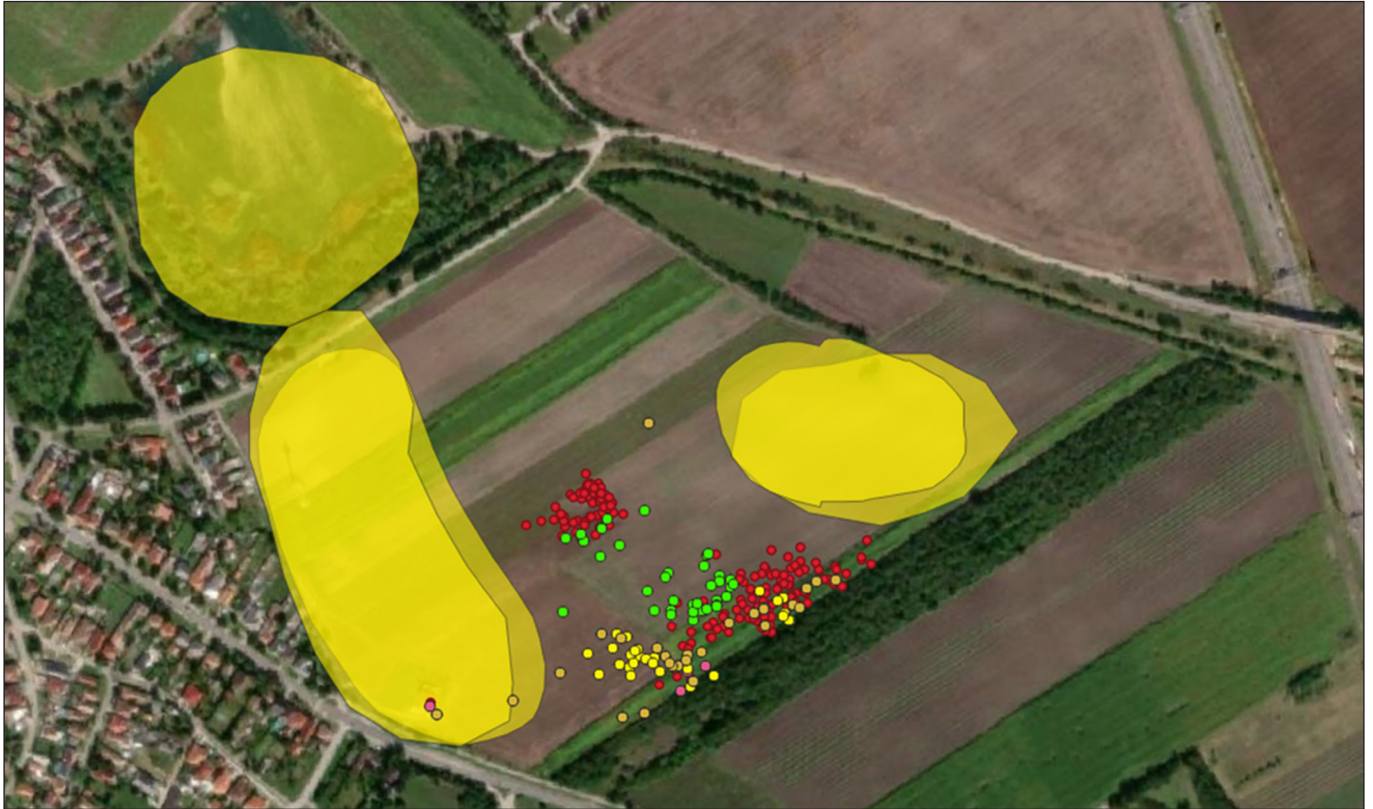
A program azért is fontos, mert részben ezzel szeretnénk elejét venni a régióban tapasztalható egyre erőteljesebb illegális fémkeresős tevékenységeknek. A régió a határ menti helyzet miatt más típusú problémákkal is küzd, hiszen nem csak a magyar illegális fémkeresős tevékenység vált erőteljesebbé, hanem a határellenőrzések megszűnésének következtében osztrák és szlovák illegális fémkeresősök is bolygatják a lelőhelyeket. Tehetik mindezt azért, mert a peremterületeken pár perc alatt, nyom nélkül elhagyható az ország a kiásott régészeti leletekkel. Sajnos ezeknek a külföldieknek a száma évről évre jelentősen növekszik.

Ma a program alapvető célja a régészeti lelőhelyek védelme, lokalizálása, feltérképezése (és zárójelben megjegyezve ugyan, de sajnos a régészeti leletanyagok határainkon belül tartása), ezek mellett a lakosság helyi identitásának erősítése és a fiatalok kulturális örökségünkkel való megismertetése. Alább ezekre szeretnénk két példát bemutatni.

RÓMAI KORI ÉRMEK HEGYESHALOM HATÁRÁBAN.

Az intézmény esetében a legtöbb régészeti feladatellátás régészeti megfigyelést jelent, amelyeket nagyjából évente egy-két alkalommal kisebb méretű, főként nem nagyberuházásnak minősülő megelőző- és próbaásatások egészítik ki. Ezáltal nincs megfelelő terep az önkéntesek kiképzésére, mivel ezek a feltárástípusok jellegükből fakadóan nem minden esetben alkalmasak erre. A régészeti megfigyelések száma folyamatosan nő, elsősorban a határ közelében láthatóan megnövekedett beruházási kedv miatt. Amíg 2015–16 környékén évi 20–30 régészeti megfigyelést végeztünk, addig 2021–2023 között az évi 50–70 megfigyeléssel érintett beruházás vált általánossá. Itt fontos megjegyezni, hogy nem terepen töltött napokról, hanem beruházások darabszámáról van szó, tehát éves szinten a terepen töltött napok száma a korábbi 80–100-ról mára 200–220-ra emelkedett.

Ennek egy példáját jelentette Hegyeshalom település keleti részén újonnan kialakítandó lakóövezet régészeti feladatellátása is. A kialakítandó lakóövezet két, már ismert régészeti lelőhely közötti területet érint (1. kép). A feltáró utak humuszosolása után nyilvánvalóvá vált, hogy a köztes terület is érintett régésze-

1. kép. A Hegyeshalom határában talált római tárgyak pontfelhője és az ismert lelőhelyek poligonja (készítette: Czuppon Tamás)

2. kép. I. Constantinus érme Cyzicus verési hellyel Hegyeshalomból (készítette: Cz. Németh Veronika)

tileg. Az önkéntesek és a múzeum munkatársai segítségével 12, zömében római korra keltezhető régészeti objektumot sikerült kibontani. Ezek után merült fel, hogy a még le nem humuszolt területeket is szükséges lenne átvizsgálni. Első alkalommal közel 200, míg a mai napig több mint 400 db római kori, elsősorban a Kr. u. 4. és 5. századra tehető római érem került elő. Az előkerült érmék restaurálása és feldolgozása jelenleg is folyik, és találkozunk olyan darabokkal, mint az I. Constantinus-hoz köthető érme, amelynek verési helye Cyzicus a mai Törökország területén (2. kép). Részletesebben majd a teljes feldolgozás után tudunk számot adni e kincsről. A kutatás további jelentőségét az adja, hogy egy korábban ismert régészeti lelőhely (amelynek azonosítása még a GPS-koordináták előtti időszakból származik) helyzetét pontosítani tudtuk, így bizonyossá vált, hogy az a korábbi lelőhelypoligontól délebbre található, és így a későbbiekben bele fog esni a beruházási területbe. A nyilvántartás módosításával így ezeken a beruházási területeken is régészeti feladatellátás válik szükségessé, amellyel további információkat szerezhetünk az említett lelőhelyekről.

A KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZET JÓ PÉLDÁJA BEZENYÉN

A Hansági Múzeumban sor került a 2022. október 20-án megrendezett, a közösségi régészet formáit bemutató előadáson elhangzottak gyakorlati bemutatására is. Október 21-én az előadás résztvevői a Mosonmagyaróvártól 12 km távolságra található Bezenye településre utaztak.

Bezenye település története egészen az őskorig nyúlik vissza. A település közigazgatási határain belül a bronzkori halomsíroktól kezdve számos régészeti korú jelenség figyelhető meg (FIGLER 2008). Jelenlegi lakói többségükben a közel 400 éve ide menekült dalmáciai horvátok leszármazottai (MARTINSCHICH 2021), bár az elmúlt tíz évben Pozsony közelsége miatt számos szlovák nemzetiségű lakos is lett. Az itt élők nagy része büszke horvát gyökereire és lakóhelyének múltjára. A közösség fontosnak tartja múltjának megismerését és az örökség továbbadását az ifjabb generációknak (3. kép).

Ennek szellemében fogalmazódott meg az ötlet, hogy Bezenye helyet adhatna a közösségi régészet eszköztárának gyakorlati bemutatására. A helyi községi önkormányzat és az általános iskola diákjai bevonásával folyt fémkeresős vizsgálat a település délnyugati részén egy ismert, de régészetileg mindmáig nem kutatott területen. A 19. században Sötér Ágost (SÖTÉR 1898), majd fél évszázaddal később

3. kép. Drónfelvétel a Bezenye határában folytatott közösségi régészeti programról (Czuppon Tamás felvétele)

4. kép. Római kori érme Bezenye határából (Czuppon Tamás felvétele)

5. kép A programon résztvevő gyermekek ismerkednek a fémkereső használatával (Géczi Tamás felvétele)

Czuppon Tamás – Cz. Németh Veronika – Martinschich Balázs • „Kincskeresés” a határ mentén

Paulovics István a 150. számú főúttól nyugati irányban, a falutól délre egy magasabb platón figyelték meg a római kori, később Gerulata 3. burgus nevet kapott órtorony maradványait (Visy 2000).

Egyeztetve a terület tulajdonosával egy hat fős fémkeresős csapattal jártuk be a területet. Az iskoláskorú gyermekek, tanáraik és a helyi lakosok kis csoportja nagy érdeklődéssel követte az eseményt. Megismerkedhettek a fémkereső eszköz használatával és betekintést nyerhettek a kutatás menetébe is (4. kép).

A Hansági Múzeum szakembergárdája fontosnak tartja a lakosság ilyen jellegű bevonását, hiszen ezzel sokkal közelebbinek, magukénak érzik a településük területén található kulturális örökségeket. Ez biztosítja a lelőhelyek helyi védelmét is (5. kép).

A Bezenye településhez tartozó régészeti lelőhelyek esetében ennek szintén nagy jelentősége van, hiszen az ide költöző gyökértelen vagy éppen a közeli Szlovákiából, Ausztriából érkező illegális fémkeresők jelentős károkat okoznak kulturális értékeinkben. Nem foglalkozva a magyar örökségvédelmi jogszabályokkal lerabolják lelőhelyeinket, és a talált tárgyakat a legtöbb esetben a közeli Bécs műkincspiaccain értékesítik.

Ennek megakadályozása csakis a helyi közösség bevonásával lehetséges. Bezenyén a település polgárőrsége, a vadászok és a helyi gazdák együttműködésének eredményeként számos esetben sikerült megakadályozni lelőhelyeink kifosztását. A Hansági Múzeum igyekszik a probléma megismertetésére a helyi közösségekkel, és motiválja őket, hogy megismerjék közös múltunkat és örökségünket. Így bevonjuk őket azok védelmébe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Figler A. (2008). Egy elfelejtett őskori halomsír Rajkán. In Ilon G (szerk.), *Régészeti nyomozások Magyarországon*. Budapest, 105–112.

Martinschich B. (2021). *Bezenye, Bizonja, Pallersdorf*. Székesfehérvár.

Sötér Á. (1898). *A Mosonmegyei történelmi és régészeti egylet emlékkönyve 1882–1898*. Magyaróvár, 96–98.

Visy Zs. (2000). *A Ripa Pannonica Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 14–16.